

GJALLARHORNET

Utges av Svenska Arkeologiska
Samfundet

Årgång 27. Nr.3. 2007

ARKEOLOGMÖTET 2008.

Boka in nästa års Arkeologmöte redan nu. Mötet äger rum i Lund 24-25 april 2008. Temat för mötet läser ni i nästa nummer av Gjallarhornet.

UPPHANDLING AV ARKEOLOGI – ATT JÄMFÖRA DET OJÄMFÖRBARA

Inom exploateringsarkeologin finns det ett som är säkert som amen i kyrkan och lika efterlängtat som tandvård: - överklagan.

När länsstyrelsen efter lång ruelse slutligen fattar beslut om exploateringsgrävning blir det som på vilken sportmatch som helst. Någon kutar fram och beklagar sig. Till skillnad från sportmatchen där beslutet kommit i en hast har länsstyrelsens beslut låtit vänta på sig. Ett överklagande gör att det hela går i stå. I alla fall näst intill. Veckorna rusar förbi. Häggen och syrenen går i blom och vissnar bort, nubben och sillen till midsommar skottas ner i svaljet och tiden går. Tandagnisslan.

När beslut överklagas går veckorna. Det stora projekt som borde ha påbörjats på vårkanten och därefter avslutas på hösten blir förskjutet in på vinterhalvåret. Att stå med lera upp till vaderna i mitten på december innebär att man har fem, sex timmars dagsljus att arbeta i. Kameror och totalstationer geggas ihop. Vattenslangar fryser och tjäle går i backen. Det hela är inte helt lustigt. Låt mig tala klarspråk här: Det känns riktig j-a korkat!

Vi som är verksamma som arkeologer med spadar och skottkärror vet att den oomtvistligt bästa tiden att gräva i fornlämningar är vår och sommar. Det går att gräva i fornlämningar mitt i vintern, i nittongradig kyla, jag har själv gjort det. Det blev inget vidare bra.

De nya verkställighetsföreskrifterna syftar till att reglera upphandling av arkeologiska tjänster. Kommer dessa att gagna arkeologin? Jag är inte helt säker på det.

I de fall arkeologiska uppdrag upphandlas av länsstyrelsen skickar denna ut en anbudsförfrågan till de aktörer som länsstyrelsen i länet anser lämpliga att utföra arkeologiska uppdrag. I somliga fall går en anbudsförfrågan ut till det lokala länsmuseum samt det regionala UV-kontoret. I andra fall inbjuds även andra aktörer att delta i en anbudsförfrågan.

Länsstyrelsen ber de inbjudna aktörerna att inkomma med en kostnadsberäkning och undersökningsplan för att genomföra det arkeologiska arbetet. Länsstyrelsen ställer utöver detta ett antal krav på t ex kompetens, ekonomisk redlighet, tidigare förmåga att ro iland projekt till planerad slutdestination etc.

Det hela kan tyckas vara enkelt men är egentligen ett hopplöst företag att genomföra. Problemet som en upphandlare av arkeologiska tjänster ställs inför är att han eller hon inte kan jämföra de olika anbuden.

För att visa hur illa ställt det faktiskt är, så skall jag försöka mig på en liten, och möjligen klumpig, analogi:

Låt oss anta att en beslutsfattare har fått i uppdrag att beställa transportmedel till en kund. Beslutsfattaren har ett hum om kundens behov samt lite insikt i dennes ekonomiska förutsättningar. Beslutsfattaren skickar en anbudsförfrågan till ett antal transportmedeltillverkare. I samma vadderade kuvert bifogas en ögonskenligen vederhäftig kravspec.

Somliga delar av kravspecifikationen kan enkelt uppfyllas. Detta genom att de olika aktörerna anger meriter för personalen och visar upp förra årets bokslut. Det finns dock ett avsnitt i kravspecen som ställer till det för transportmedeltillverkarna. Detta avsnitt gör gällande att tillverkarna på egen hand skall sja om kundens behov. Tillsammans med formalia och offert skall behovsanalysen i form av en plan inlämnas till beslutsfattaren. Planen skall i detalj ange hur man bäst avser att tillgodose kundens önskemål.

I denna analogi kan man tänka sig att en tillverkare föreslår att kundens transportbehov enklast löses med fyra personbilar av bättre modell och märke. En av tillverkarna föreslår lastbil. En tredje tillverkare har inte riktigt de resurser som behövs, men föreslår ändå djärvt en cykel inslagen i presentförpackning till ett ytterst fördelaktigt pris. Den sista tillverkaren i listan tror sig känna till behovet ganska väl men väljer ändå ett något snikigare alternativ. Ety det är bättre att medelst moderata priser få leverera något som kanske inte passar perfekt, än att inte få leverera alls.

När så anbud och offerter dimper ner på beslutsfattarens bord börjar bekymret. Vad skall väljas och på vilka grunder? Pris? Personal? Vetenskaplighet? Personliga preferenser? Hur jämför man egentligen pris/prestanda på en cykel med fördelaktigt pris med pris/prestanda på en kostsam lastbil utrustad med det senaste inom dieselavgasrening?

För mig som har arbetat med exploateringsarkeologi i tretton år, med allt från att räkna små vita stenar till att skriva undersökningsplaner och budgetar, ter det sig som ganska självklart. Man gör det jämförbart.

Det allra viktigaste inom exploateringsarkeologi är det arkeologiska arbetet. Det hörs. Liksom. Om man är beredd att skriva under på det så kan man kanske acceptera att den undersökningsplan som alla utförare av arkeologiska uppdrag har att producera vid anbudsskrivning är viktig. Det är undersökningsplanen som definierar hur de vetenskapliga mål som länsstyrelsen satt upp skall uppnås. Undersökningsplanen beskriver hur

undersökaren har tänkt genomföra det arkeologiska arbetet. Det är undersökningsplanen som bestämmer den offererade kostnaden för projektet. Hur gör man undersökningsplaner jämförbara? Man tar bort allt annat ur ekvationen!

Det finns modeller som används inom andra delar av samhället. Låt mig anföra byggnation och arkitektur som exempel:

Om en exploatör har ambitionen att genomföra ett större projekt, inbjuds olika arkitektkontor till en arkitekttävlan. Arkitekterna har att rita byggnader som löser exploatörens behov. Inkomna bidrag belönas med en lämplig summa pengar och ett vinnande bidrag får förutom äran en prissumma. Därefter går projektet ut på upphandling.

I upphandlingen presenteras den planerade arkitekturitade byggnationen. Där definieras mått och material, plats och tidsramar.

Samtliga byggare som inkommer med anbud i denna upphandling producerar offerter som avser samma byggnation. Byggarna vet exakt vad som skall produceras och konkurrerar med timpriser, tidplaner, leverantörskostnader etc. Det är omöjligt för dem att utelämna stora sektioner av projektet för att reglera ner offertpriset. Lika lite kan de addera tinnar och torn för att de tror att de som upphandlar premierar bjäfs. Inte heller kan de lägga extra krut på ett källarplan för att de anser detta vara alla konstruktioners fundament. Om byggaren har takutsmyckning och kopparplåt som specialintresse, så får han nära denna böjelse

inom ramen för upphandlingens kravspec. och ritningsunderlag.

Nog om byggare. Överfört på vår verklighet skulle det exempelvis kunna se ut på detta sätt:

När Länsstyrelsen får in en ansökan eller begäran om borttagande av fornlämning skickar länsstyrelsen ut en inbjudan om att upprätta en undersökningsplan med vetenskapliga målsättningar och undersökningsmetoder för det aktuella objektet. En sådan kan författas av de verksamma institutionerna inom arkeologin, såväl som av privata aktörer och enskilda med tillräckligt hög kompetens. På ett givet datum går länsstyrelsen igenom de inkomna undersökningsplanerna och utser ett vinnande bidrag.

Den vinnande undersökningsplanen justeras något av länsstyrelsen, i det fall det är nödvändigt, och blir den del av länsstyrelsens kravspec som utförarna inom svensk uppdragsarkeologi har att rätta sig efter och räkna på. Utöver detta skall utförarna i vanlig god ordning ange tidplaner och redovisa kompetens etc. i sitt anbud. Länsstyrelsen avgör därefter vilken utförare som till bästa pris har största möjlighet att genomföra uppdraget i linje med undersökningsplanen.

Vinsterna med ett system liknande detta är flera. Förutom det mest uppenbara, att räkna på samma sak, så kommer arkeologin i sig att vinna på det. Att skriva taktiska planer för att på så sätt justera priset upp eller ner omöjliggörs. En mindre aktör måste inte delta i varje undersökningsplan för att kunna delta i upphandlingen av uppdraget. Enskilda forskare kan med en välskriven undersökningsplan och specialkompetens knytas

till en utförare och ett projekt. Det som jag ser som den enskilt största vinsten med ett system liknande detta är att länsstyrelsen inte tvingas att jämföra äpplen med päron.

Dessutom tror jag att vi kan slippa överklaganden som egentligen bottnar i att det är fullständigt omöjligt att skriva vettiga anbud i ett anbudsförfarande som närmast kan beskrivas som en tävling där ingen av deltagarna vet, förrän domaren har blåst av matchen, vad för slags tävling de deltagit i.

Toralf Fors
Arkeolog

UTSTÄLLNINGEN MITTENS RIKE PÅ ÖSTASIATISKA MUSEET

Östasiatiska museet gör nu en stor satsning på Kina efter flera års förberedelser. Museet öppnade den 6 september 2007 utställningen *Mittens rike* som avser kejsartidens Kina. I anslutning till norra Europas största bibliotek för asiatisk litteratur öppnades dessutom utställningen *Kinas bokhistoria*. Den baseras på bibliotekets samlingar. Det är faktiskt Östasiatiska museet som förvaltar det största och äldsta asiatiska biblioteket i Norden! De äldsta böckerna går tillbaka till 900-talet. Antalet böcker lär vara omkring 100 000 och i längd motsvara ca 3,5 km! Kronprinsessan Victoria invigde utställningarna. Bland gästerna fanns t ex landshövding Per Unckel, Världskultur-

museets ordförande Christina Jutterström och riksantikvarien Inger Liliequist.

I Gjallarhornet 2004:4 beskrivs utställningen *Kina före Kina* som invigdes av undertecknad, som då bl a berättade om Johan Gunnar Anderssons gärning. *Kina före Kina* handlar om i huvudsak stenålder och bygger på de fina fynd som Johan Gunnar Andersson (Kina-Gunnar) förde mig sig från Kina på 1920-talet. *Mittens rike* är en fortsättning på *Kina före Kina*.

Vid den högtidliga invigningen den 6 september hälsade *museichef Sanne Houby-Nielsen* varmt välkommen till öppnandet av Kina-samlingarna. Hon erinrade om Johan Gunnar Anderssons insamling av föremål till museet och nämnde bl a Karl XV:s, Oscar II:s och framför allt Gustav VI Adolfs samlarintresse. (Han var en av världens främste kännare av kinesiska kulturföremål.) Vidare framhöll hon att besökare nu kan vandra genom 5000 år av Kinas historia och se ca 1400 föremål som speglar såväl konst som kultur. Museet strävar efter att utveckla relationerna med Kinas kulturella institutioner och stärka samarbetet mellan Sverige och Kina. Skeppet Götheborgs färd t o r Kina var värdefull för de svensk-kinesiska relationerna.

Folkrepubliken Kinas *charge d'affairs*, *Zhou Heng*, framförde den kinesiska ambassadens gratulationer och underströk vikten av kontakter mellan Sverige och Kina på olika plan. Ökade kontakter är ett bra sätt att lära känna Kinas kultur. Hälsningsanföranden hölls även av *Elisabet Söderström*, VD för *Sweden China Trade Council*, *Thomas Brühl*, VD för *Visit Sweden och Lennart Kågestam*, Södra Latins rektor och ledare för *China Project*. Söderström erinrade

om att Sverige och Kina är stora handelspartners på flera områden. Brühl framhöll att antalet kinesiska besökare till Sverige ökat starkt under senare år och att Kina är en högprioriterad marknad. Kågestam berättade om projekt Kina. Sju skolor är med i projektet och har kontakter med kinesiska skolor.

Den högtidliga invigningen skedde genom Kronprinsessan Victorias klingande slag på en stor kinesisk gong gong!

Professor Cecilia Lindqvist presenterade utvalda musikstycken från sin bok om det kinesiska instrumentet Qin. Vackra toner fyllde museets skulptursal, som var platsen för den högtidliga invigningen. Museets vice direktör Onita Wass beskrev uppläggningsplaneringen av utställningen och inbjöd till rundvandring före förfriskningar i konferenslokalen Beijing.

Mittens rike är en imponerande utställning av unika, vackra föremål från tidig bronsålder (Shang-dynastin ca 1600 – 1050 f K) fram till början av 1900-talet (t.o.m Qing-dynastin 1644 – 1911). Utställningen spänner alltså över alla Kinas kända kejsardynastier. En 25 m lång specialdesignad drake mitt i det långa galleriet visar utvalda föremål. I golvet på gängen på ömse sidor om draken markeras dynastinamnen i kronologisk ordning i vit text och även i kinesiska karaktärer. I anslutning till dessa markeringar ser besökaren i montrar föremål från respektive period. Många av dessa föremål fördes av Johan Gunnar Andersson till Sverige efter avtal med Kina. Flera är gåvor av Gustav VI Adolf.

Här är inte plats att i detalj skildra vad som ställs ut. I utställningen visas t ex ett

stort urval av fina bronskärl från första årtusendet f K, praktfulla pjäser som användes i offerritualer av överklassen. Det rör sig om kärl för offer av kött, spannmål och rusdrycker. Från senare kejsardynastier t ex Han-dynastin (206 f K – 221 e K) och från Tang-dynastin (618 – 906 e K) ställs flera gravfiguriner ut – de från Tang-dynastin är i tre färger. Modeller av hus, svinstior, latriner mm illustrerar det lantliga livet under de första århundradena e K. Från Tang finns figurer som visar att besökare kom från väster för handel.

Naturligtvis är det kinesiska vackra porslinet rikt representerat i *Mittens rike*. Här finns t ex det utsökta celadonporslinet från Song-dynastin (960-1279 e K), det blåvita porslinet från Ming-dynastin (1368-1644) samt urval av porslin från Qing-dynastin (1644-1911) som t ex familie rose och inte minst exempel på dekorerat beställningsporslin till Sverige, alltså ”kompani-porslin” hemfört genom Svenska Ostindiska Kompaniet. Två stora golvurnor i underglasyrblått har tillhört drottning Kristina. Endast ett ytterligare ex. finns – i August den Starkes samling i Dresden! Kejsartidens klädmode avspeglas i ett urval dräktplagg från Qing-dynastin (1644-1911). Kinas praktfulla konsthantverk är representerat med flera utsökta pjäser i elfenben, noshörningshorn, lack, jade, såpsten och bambu.

I Kina kan turister i dag köpa massproducerade prydnadsföremål – ofta kopior av gamla förebilder. (Som däcksbefälselev 1955 på Svenska Ostasiatiska Kompaniets m/s Minikoi köpte jag i Shanghai en porslinsstaty

föreställande en Mingkrigare. Den pryder nu mitt skrivbord.)

En rikt illustrerad katalog i färg på svenska och engelska samt med ett avslutande avsnitt på kinesiska ger en utmärkt översikt av vad som ställs ut med korta, informativa presentationstexter.

Några kritiska synpunkter: Belysningen i utställningen om *Mittens rike* är alltför dämpad. Texterna på glasrutorna är inte lätta att läsa – speciellt när vissa texter har placerats lågt. För äldre personer med nedsatt rörlighet är det svårt att böja sig ned och läsa. Det erfor jag själv som har dålig rygg. Och siffrorna vid föremålen i montrarna kunde ha varit lite större. Jag utgår dock från att det så småningom kommer texter på inplastade blad i anslutning till montrarna.

Utställningen *Kinas bokhistoria* är unik och mycket intressant. Här presenteras ett urval av representativa kinesiska bokverk för första gången. I utställningen redovisas olika sätt på vilka texter skrevs – till en början på skulderblad från oxar och på skal från sköldpaddor, de s k orakelbenen från Shang-dynastin (1600 – 1050 f K). Samma texter finns i en liten katalog över *Kinas bokhistoria*.

Texter skrevs alltså till en början på ben och brons men senare på bambu, trä och siden och papper. Av stort intresse är att en expeditonsdeltagare i Folke Bergmans Svensk-Kinesiska Expedition 1931 påträffade pappersfragment från träplattor daterade till första halvan av första århundradet f K! Även äldre fynd har gjorts senare. Den som förfinade tekniken var, framgår det av katalogen, eunucken Cai Lun drygt 100 år e K. Böcker gjordes i

form av rullar av papper. De kunde ha en avsevärd längd – upp till 60 m. Först så småningom kom böcker som liknade västerländska bokband.

De nya utställningarna är mycket vackra, sevärda och så detaljrika att det inte räcker med ett besök. *Mittens rike* med alla sina föremål representerar nämligen tre tusen års historia om konst och kultur. En besökare som vill ta sig tid att betrakta och läsa texter för varje utställt föremål får bereda sig på många timmars vandring! Vi får hoppas att museet så småningom också ur magasinen plockar fram t ex japanska och koreanska föremål så att museet helt lever upp till namnet Östasiatiska museet!

Nils Ringstedt
Författarvägen 5
167 71 Bromma
Nils.ringstedt@glocalnet.net

”DET ANTIKA ARVET” – SAMFUNDETS TURKIETRESA 2008

Intresset för resan har varit mycket stort. Vi har 37 anmälda – men tyvärr kan endast 29 få plats. Skälet är vi under några dagar färdas i två båtar. Kojplatserna räcker inte till – också guider skall ha hytter. Paradisresor skriver nu till de 29 först anmälda i den turordning som anmälningar inkommit. De kommer att få chansen att slutanmäla sig och inbetala anmälningsavgift före 1 oktober. Svarar någon eller några nej kommer personer på reservlistan att tillfrågas.

Nils Ringstedt
Författarvägen 5
167 71 Bromma
Nils.ringstedt@globalnet.net

SÖK ETT STIPENDIUM FRÅN SVENSKA FORNMINNESFÖRENINGEN

Du som önskar stöd för forskning på doktorand- eller högre nivå inom föreningens intresseområden, d.v.s. arkeologi och medeltidsforskning (historisk eller konstvetenskaplig) inklusive urkundsutgivning och numismatik kan nu söka ett stipendium ur föreningens fonder om högst 5000 kr. (Enskilt fonder namn anges ej).

Ansökan avseende 2008 års stipendier och skall obligatoriskt innehålla

- uppgift om Ditt personnummer samt postgiro- eller bankkontonummer. Utöver Din postadress är vi tacksamma om Du också meddelar din mailadress.
- kortfattad redogörelse beträffande forskningsuppgiftens art, målsättning och tänkta genomförande.
- uppgift om Du tidigare beviljats anslag ur någon av föreningens fonder och om medel för samma ändamål erhållits tidigare eller söks samtidigt från annan fond.
- uppgift om forskningsuppgiften ingår i doktorandarbete.

Ansökan skickas i ett exemplar till Svenska Fornminnesföreningens stipendiesekreterare Jan Peder Lamm, Historiska museet, Box 5228, 114 84 Stockholm och skall vara föreningen tillhanda senast den 15 januari 2008. Särskild blankett erfordras ej.

ROSA OCH VALTER TENGBORGS STIPENDIEFOND

Rosa och Valter Tengborgs stipendiefond utdelar resestipendier till yngre svenska arkeologer som vill delta i undersökningar eller bedriva studier utomlands och till yngre utländska arkeologer som vill delta i undersökningar eller bedriva studier i Sverige.

Stipendierna utdelas företrädesvis till yngre forskare. Behörig att söka stipendium är den som arbetar inom Samfundets intresseområde och innehar minst 60 poäng i arkeologi eller angränsande ämne (för utländsk sökande motsvarande kompetens).

Disponibelt belopp för 2008 är 20 000 kronor.

Ansökan skall innehålla uppgift om ålder, examina, resans syfte, plan och beräknad kostnad. Det finns ingen speciell ansökningsblankett. Resan skall påbörjas senast sex månader efter stipendiets utdelande. Kortfattad reseberättelse skall skickas in till Samfundets styrelse senast två månader efter resans slut. Samfundet kan komma att begära att arbetet och resultatet skall framföras muntligen vid Samfundets årsmöte i april 2009.

Ansökan sändes till stipendiesekreterare Bozena Werbart, Sven Tveskäggs gränd 14, 224 77 Lund.

Sista ansökningsdag är 31 januari 2008

Beslut meddelas på Samfundets årsmöte i april 2008.

NYA LEDAMÖTER

Till Samfundet har följande nya ledamöter invalts:

Magnus Rolöf, Uddevalla.

Stefan Elgh, Västerås.

Fredrik Ekengren, Lund.

Magnus Holmqvist, Härnösand.

GJALLARHORNET

Deadline för nästa Gjallarhornet är den 30 november. Bidrag skickas till Anders Hansson, helst med e-post: anders.hansson@jamtli.com

Alternativt: Anders Hansson, Jämtlands läns museum, Box 709, 831 28 Östersund.

Du vet väl att du kan få Gjallarhornet per epost!? Skicka din epostadress till Bodil Petersson, bodil.petersson@ark.lu.se

AKTUELLA HEMSIDOR

Värt att notera är Samfundets två intressanta hemsidor. Besök Samfundet på www.arkeologiskasamfundet.nu och se allt om Current Swedish Archaeology på www.currentswedisharchaeology.org